DESPRE PERICOLUL AUTORITĂȚII TIRANICE: DE LA SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT SPRE CEL POLITIC (HEINRICH MANN. *PROFESORUL UNRAT. SFÂRȘITUL UNUI TIRAN*)

Emilia TARABURCA
CZU: 821.112.2-3.09 *emilia_taraburka@mail.ru*

Una din temele, la care H.Mann va reveni constant pe tot parcursul creației sale, este cea a puterii. Apărută și sub influența lui Nietzsche care a răsturnat scara de valori a moralei tradiționale și a proclamat supremația omului puternic și dominator, a „omului-stăpân”, aceasta este asimilată din perspectiva propriilor valori, departe de cele ale supraomului nietzschean, absolvit de morală, dincolo de bine și de rău.

Ce înseamnă *putere*? Poți, oare, trece prin ispita puterii, păstrându-ți sufletul neprihănit? De ce, de cele mai dese ori, morala nu rezistă puterii, puterea corupe și generează degradarea spirituală? Ce se întâmplă cu acei care își canalizează toate eforturile spre dobândirea puterii? De ce, odată câștigată, puterea nu mai este capabilă să renunțe și își dorește și mai multă putere? Pot coexista puterea și generozitatea, puterea și dragostea de oameni? Acestea, dar și alte întrebări de rezonanță apropiată, sunt cercetate în creația lui H. Mann.

Problema puterii, în aspectele ei duse până la extreme, este analizată și în romanul „*Profesorul Unrat. Sfârșitul unui tiran*, publicat în 1905. Pe fundalul descrierii unui oraș german de provincie din epoca Wilhelmiană, cu sistemul său de învățământ anchilozat în reguli inflexibile și autoritarism exagerat (iar de la acesta, până la cel politic și chiar la cel militar, distanța nu e mare), scriitorul, prin mijloacele ridicolului și grotescului, preîntâmpină despre pericolul unei puteri tiranice care cere supunere oarbă, până la imbecilizare, și pedepsește orice încercare de manifestare individuală, a unei puteri care crește masa uniformă, ușor de manipulat, supusă până la crimă, care inspiră elevilor teamă și respectul pentru violență. E semnificativ, prin antiteză, că tiranul care a reușit să corupă întreg orașul, este un profesor.

De fapt, îl cheamă Raat, dar orașul întreg îi zice Unrat, în traducere din limba germană – *Scârnăvie*. Este un văduv de 57 de ani, 26 dintre care predă greaca și latina la liceu. Nu are prieteni și nici apropiați, simte o ură cruntă și primitivă față de oameni, își urăște și discipolii, considerându-i dușmani, terorizându-i și pedepsindu-i, cu satisfacție și sadism, pentru cea mai mică abatere de la ceea ce consideră el normă. Atunci când trimite vreun elev la „zdup”, se simte astfel, de parcă ar deporta un grup de răzvrătiți într-o colonie de pedeapsă. Nu iartă niciodată. Este obsedat de dorința de a frânge orice rezistență și de a impune în jurul său o liniște de mormânt. Trăiește mereu în încordarea luptei.

Ca tiran, și H. Mann îi dă acest calificativ de mai multe ori, este intolerant și înrăit, se consideră superior majorității pe care o disprețuiește și pe care dorește s-o încarcereze: *„… privește cu batjocură din umbră lumea bună, clocind în gând, ca o*

bombă, pieirea ei” [1, p. 53]. Fiind lipsit de scrupule, această versiune caricaturală a supraomului, dacă i s-ar fi permis, ar fi aplicat orice violență, fără limite. Dorește să provoace cât mai multă pagubă, momentele de cea mai mare satisfacție experimentându-le, atunci când reușește să prindă și să pedepsească vreun elev ce-i pune la îndoială autoritatea.

Totodată, ca orice tiran, trăiește permanent coșmarul de a nu-i fi zdruncinată autoritatea; având conștiința tulbure, caută să descopere rebeliuni ascunse, pentru a le „*băga la apă*”. Pentru el, elevii sunt *„lepădăturile neamului omenesc”* [1, p. 173], *„drojdia cea mai infamă a societății”* [1, p. 14], niște ticăloși și nemernici, al căror viitor trebuie să-l distrugă.

Periculos este și faptul că ura și setea lui de a domina, de a secera orice încercare de liberă gândire, precum și dorința de a se răzbuna, se extind dincolo de școală, asupra întregului oraș. Își urmărește „dușmanii” dincolo de pereții liceului: îi ține minte pe toți acei care, fiindu-i cândva elevi, nu i-a putut „prinde” pentru a le distruge cariera și viitorul. Deoarece profesează de mai mult de un sfert de veac, orașul și împrejurimile lui sunt pline de foștii lui elevi care continuă să-l numească Unrat (Scârnăvie). Astfel, școala nu se limitează la spațiul ei fizic, extinzându-se asupra întregului oraș cu locuitori de orice vârstă. Îi urăște pe toți.

Unicul care desconsideră evident puterea tiranului, care are îndrăzneala să gândească de sine stătător și i se contrapune cu o superioritate ironică, îl disprețuiește și nu se teme, chiar îl compătimește, într-un fel, este elevul Lohmann, pe care Unrat, simțindu-și inferioritatea, îl urăște chiar mai mult, decât pe toți ceilalți, considerându-l periculos pentru autoritatea lui agresivă și resentimentară. În acest personaj se văd și trăsături ale adolescentului Heinrich Mann, revoltat împotriva sistemului de învățământ menit să suprime orice germene de individualitate și să „educe” supusul (după titlul unui alt mare roman al lui H. Mann), gata să servească cu fanatism orice autoritate. În felul acesta, cu câteva decenii înainte de venirea la putere a național-socialismului (alias, nazismului), H.Mann a prevăzut catastrofa (din mărturisirea autorului: *„... am văzut faptele când ele abia mijeau”* [2, p.403]) pe care acesta o poate declanșa și, alternând ridicolul cu burlescul, a încercat să-și avertizeze compatrioții. Se știe că atunci, la începutul secolului, scriitorul nu a fost auzit.

Atunci când, pentru relația cu artista Rosa Frolich, Unrat este concediat, acesta își continuă acțiunile de distrugere, folosind-o ca momeală și transformându-și casa într-un tripou care ademenește bărbați și femei, capi de familie și fii de carieră; toți își petrec acolo nopțile, risipind averi și pierzând reputații. Fără a-i mai urmări personal pentru a-i băga la „zdup”, deoarece aceștia vin singuri, Unrat, ca un păianjen, prinde și corupe întreg orașul. Este satisfăcut când înțelege că paguba și distrugerea totală pot fi provocate și pe alte căi, nu doar prin izgonire de la școală.

Violent și primejdios, la hotar cu demența, tiranul triumfă: *„În vălmășagul celor ce se luau la întrecere în goana spre faliment, spre dezonoare și spre spânzurătoare, Unrat [...] părea un dascăl bătrân, a cărui clasă a căzut într-o sălbatică turbulență și*

care, în spatele ochelarilor săi, ține minte toate numele celor răzvrătiți pentru a le înrăutăți mai târziu certificatele” [1, p. 228-229]. Este mândru; din tiran a crescut anarhistul. Acum își poartă numele ca pe o cunună cu lauri; a știut să trezească în oameni cele mai josnice și primitive porniri, precum lascivitatea ascunsă, lăcomia de bani, vanitatea etc. Această decădere morală a unui oraș (să înțelegem, stat), pe care nimeni nu o poate opri, pentru că prea mulți sunt implicați, este regizată de Unrat și spre triumful lui. *„Era puternic; putea fi fericit”* [1, p. 231]. Acela, pe care până nu demult toți îl disprețuiau, devine atotputernic.

Măcinat de dispreț și de ură față de omenire, o dorește stoarsă și prăbușită la picioarele sale, cerșindu-i iertare. Lohmann consideră că acesta e tiranul care nu mai are nevoie de motive pentru a-și alimenta dorința de răzbunare, mai lipsește doar o provocare și *„cheamă vulgul la palat, îl îndrumă la omor și pârjol”* [1, p. 247], dezlănțuie forțele oarbe, scăldând lumea într-o baie de sânge.

Tiranul devenit anarhist, acela care a schimbat sala de liceu pe cabaret, susținătorul fervent al puritanismului care, pentru a-și realiza scopul, s-a transformat în proxenet, a reușit să cucerească orașul. În această ordine de idei, deznodământul aparent fericit al istoriei este receptat, mai degrabă, ca răsturnare de situație: în urma unui atac de furie care a dus la tentativă de omor și la săvârșirea unui furt, Unrat, în sfârșit, este arestat. Eliberat de tentația răului, orașul sărbătorește, i-a fost luată de pe umeri povara propriei stricăciuni. Revenindu-și parcă dintr-o hipnoză, oamenii nu înțeleg de ce a fost nevoie de atâta timp pentru a se vindeca, iar cuvântul Scârnăvie (Unrat) își pierde titlul de glorie și își recapătă sensul batjocoritor. Pentru Unrat este un sfârșit rușinos și caricatural, așa cum și l-a dorit autorul, cu toate că istoria reală a Germaniei din I-a jumătate a sec. al XX-lea a demonstrat că, dacă i-ai permis tiranului ascensiunea, nu va fi deloc ușor să-l lipsești de putere.

Referințe:

1. MANN, H. *Profesorul Unrat. Sfârșitul unui tiran*. București: Editura de stat pentru literatură și artă, 1956. 260 p.
2. ȘORA, M. *Heinrich Mann. Omul și opera*. București: Editura pentru literatura universală, 1966. 416 p.